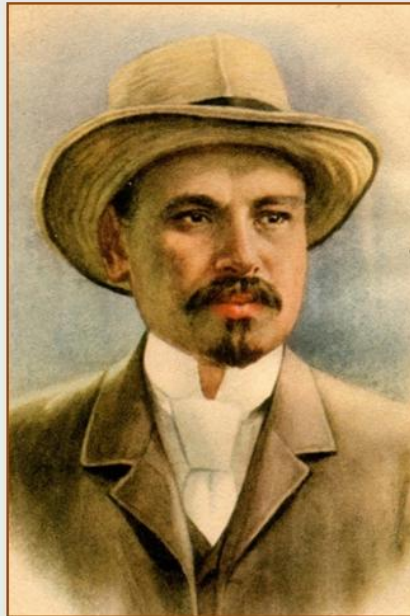

Серия: Ім'я бібліотеки

Випуск 3

Ольга Гайова

**«Своїм життям я невільно граю ролю в житті
других людей, мені невідомих»:**

До історії критичної статті М.М.Коцюбинського

«Філянський. Лірика»

**Чернігівська міська централізована бібліотечна система
Центральна бібліотека імені М.М.Коцюбинського**

До 150-ї річниці від дня народження М.М.Коцюбинського

Серія: Ім'я бібліотеки

Випуск 3

Ольга Гайова

**«Своїм життям я невільно граю ролю в житті других
людей, мені невідомих»:**

До історії критичної статті М.М.Коцюбинського
«Філянський. Лірика»

*(Виступ на конференції «Чернігівщина кінця ХІХ –
початку ХХ ст. та Ілля Шраг», що відбулася в
Чернігівському літературно-меморіальному музеї-
заповіднику М. Коцюбинського 27 вересня 2011 року)*

ББК 83.3 (4УКР – 4 ЧЕР)1

Г 14

Г 14 Гайова О. «Своїм життям я невільно граю ролю в житті других людей, мені невідомих»: До історії критичної статті М.М. Коцюбинського «Філянський. Лірика» : *Виступ на конференції «Чернігівщина кінця ХІХ – початку ХХ ст. та Ілля Шраг», що відбулася в Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику М. Коцюбинського 27 вересня 2011 року* / Гайова О.В. – Чернігів, 2010. - 15 с. – (Ім'я бібліотеки; Вип. 3)

Центральна бібліотека імені М. Коцюбинського Чернігівської міської централізованої бібліотечної системи продовжує започатковану у 2010 році серію краєзнавчих видань «Ім'я бібліотеки», присвячених видатному українському письменнику М. Коцюбинському.

До третього випуску серії увійшов виступ завідувачки відділом обслуговування бібліотеки імені М. Коцюбинського Ольги Гайової на конференції «Чернігівщина кінця ХІХ – початку ХХ ст. та Ілля Шраг», що відбулася в Чернігівському літературно-меморіальному музеї-заповіднику М. Коцюбинського 27 вересня 2011 року.

Видання стане у нагоді дослідникам творчості Михайла Коцюбинського, бібліотекарям, краєзнавцям, викладачам, студентам, усім, хто цікавиться історією української літератури.

ББК 83.3 (4УКР – 4 ЧЕР)1

Відп. за вип. Н. Власенко

Комп. набір та макетування В. Марченко

Передмова

Історія Чернігівщини кінця ХІХ – початку ХХ століття є найбільш цікавим періодом для дослідників. Національна українська ідея в цей час набула потужного злету і численних своїх речників – І. Шрага, В. Самійленка, М. Коцюбинського, Б. Грінченка, М. Вороного, М. Чернявського, Г. Коваленка тощо.

Виступ М. Коцюбинського проти лірика М. Філянського на захист української мови має бути сприйнятим як намагання захистити саму українську ідею. Саме тому дослідження цієї суто літературознавчої події було включено в програму ІV Шрагівських читань, котрі відбулись 27 вересня 2011 року за ініціативи Інституту історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка та Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. Коцюбинського.

Вперше виступ Ольги Гайової «Своїм життям я невільно граю роллю в житті других людей, мені невідомих»: До історії критичної статті М.М.Коцюбинського «Філянський. Лірика» надруковано в другому випуску збірника матеріалів ІV Шрагівських читань (Чернігів, 2012).

«Своїм життям я невільно граю ролю в житті других
людей, мені невідомих»:
До історії критичної статті М.М. Коцюбинського
«Філянський. Лірика»

*«Не буває поганої критики і хорошої літератури. Як поганої літератури,
але хорошої критики. Сполучені посудини»
«Похвала розслаблює, критика, навіть несправедлива, мобілізує, дає
поштовх для вдосконалення. Критична стаття – випробування для
критикованого і для критика. Випробування на хист і характер.
На чуття істини»
«Так, поетів більше, як поезії, поезії більше, як розуміння»*

В. Базилевський

Наприкінці 1904 року, як відомо, під тиском революційних сил уряд Російської імперії пішов на деякі поступки громадянству. Між іншим було переглянуто і розпорядження про обмеження українського друкованого слова. Завдяки Меморандуму Академії наук «Об отмене стеснений малорусского печатного слова» від 18 лютого 1905 року українська інтелігенція дістала право на вільний друк, яким одразу ж і скористалася. Вже в 1906 року українська книга була представлена 116 назвами. Однією з них була «Лірика» Миколи Філянського. Як писав М. Коцюбинський, книга, «видана прекрасно на дорогому гарному папері» в московській друкарні І. Холчева та К^о [12, 42].

Історія зберегла декілька схвальних відгуків відомих українських письменників Олени Пчілки, Гната Хоткевича на поетичну збірку М. Філянського [18, 4]. Одним із перших читачів «Лірики» став М. Коцюбинський – на той час найавторитетніший український письменник, неперевершений естет і визнаний майстер витонченого слова. Зовсім несподівано для себе, М. Коцюбинському довелося стати критиком «Лірики» на сторінках відомого часопису «Літературно-наукового вісника» (далі ЛНВ).

Наприкінці 1906 року часопис «переїхав» з Галичини до Києва з метою розширити територію впливу на читацьку аудиторію [2, 17]. Очільник «ЛНВ» М. Грушевський в листі від 19 грудня 1906 року звернувся до М. Коцюбинського: «...міцно числю на близьку участь Вашу в «Літературно-науковому віснику»... На що міг би я надіятись від Вас? Чи маєте щось з белетристики, чи, може, яку статтю на

біжучі теми? Може, мали б Ви охоту давати рецензійки на українські видання?» [13, Т. 2, 78].

Не відповісти М. Грушевському позитивно М. Коцюбинський не міг хоч би із почуття обов'язку перед редакцією «ЛНВ». З листа члена редакційного комітету В. Гнатюка, датованого 23 квітня 1906 року, дізнаємося: «редакція постановила визначити Вам надзвичайний гонорар – якого ніхто не дістає більше» [13, Т.1, 260]. На тлі постійного безгрошів'я це було дуже важливо для М. Коцюбинського. У його відповіді В. Гнатюку від 31 квітня того ж таки року зазначалось: «Дуже велику приємність зробила мені редакція «Л-н в» своєю постановою, і то не тому, щоб я був такий ласий на гроші. І коли напишу щось для «Вісника», то знов-таки через те, що почуваюся до обов'язку виконати свою обіцянку» [11, Т.6, 19]. Очевидно, будь-яке доручення редакції М. Коцюбинський виконав би беззаперечно. Прохання М. Грушевського не забарилось: «До редакції посилаю Вам книжку Філянського; рецензію прошу прислати не пізніше дня 29-30 грудня» [13, Т. 2, 78].

Завдання від М. Грушевського М. Коцюбинський отримав у дуже складний час: «Останній місяць я остільки був зайнятий, що за справами й світу не бачив; залишив листування з найближчими людьми, не читав навіть нічого, а се для мене велика вже кривда. Багато клопоту мав я останніми часами з організацією «Просвіти» в Чернігові, вся справа звалилася якось на мої плечі, мусив бігати в поліцію, вести розмови з людьми, писати, друкувати, розсилати і т. ін. А тут ще наспіла судова сесія, і я попав в число присяжних суддів і зопсував украй свої нерви» – писав він у листі до А. Чайковського від 24 грудня 1906 року [11, Т. 6, 36].

У січні 1907 року М. Коцюбинський озвався на книгу М. Філянського негативною рецензією. Завдяки авторству М. Коцюбинського, рецензія надовго пережила і «Лірику», і самого М. Філянського. Її з різними цілями використовували і в дорадянському, і в радянському, і в пострадянському літературознавстві. Для того, щоб «додавити» поета М. Філянського разом з його містичними нахилами та зробити статтю М. Коцюбинського зразком антиклерикальної боротьби в літературі і, навпаки, для того, щоб дорікнути М. Коцюбинському за його недбалість в оцінці таланту М. Філянського і захистити поета від несправедливих нападок. До боротьби за М. Філянського в різні часи долучилися відомі літератори – Гнат Хоткевич, Микола Зеров, Ігор Качуровський, Іван Дзюба, Валерій Шевчук, Яр Славутич, Михайло Наєнко та інші.

Здавалось, час розставив усе по своїх місцях. Поет М. Філянський повернувся із небуття, М. Коцюбинський був і на всі часи залишиться незаперечним авторитетом в галузі красного письменства. Але все ж таки хочеться долучитися до дискусій навколо його рецензії і з'ясувати деякі моменти, що залишились поза літературними баталіями. Чому завжди бездоганно ввічливий і позитивно налаштований М. Коцюбинський дозволив собі такий нищівний тон? Звідки той

біль, що проривається крізь глузливі слова рецензії? Який сенс мала ця публікація для самого письменника і який потаємний зміст вона приховує? Чому, нарешті, ця стаття залишилась першим і останнім критичним матеріалом, що вийшов з-під пера М. Коцюбинського?

Читацький досвід письменника та його літературний смак давали можливість навіть у дуже стислих рамках обставин і часу, навіть при поганому самопочутті робити такі критичні висновки, яким ми не маємо підстав не довіряти. М. Коцюбинський добросовісно виклав на папері свої враження від прочитаної збірки ліричної поезії М. Філянського.

Уже 31 грудня 1906 року секретар редакції «ЛНВ» надіслав М. Коцюбинському повідомлення про отримання його рукопису [13, Т. 3, 140]. У січні наступного року в першій книзі нового київського «ЛНВ» було надруковано рецензію, з приводу якої навіть у завжди дуже критично налаштованого В. Гнатюка у листі від 7 лютого 1907 року вихопилось: «Але Ви знищили Філянського!» [13, Т. 1, 274].

Солі і перцю в рецензії дійсно занадто багато. Автор писав: «Ми уважно переглянули книжку д. Філянського і мусимо признати ся, що легше перейти велике, тільки що з'оране поле, раз у раз спотикаючись на грудках, ніж перехопитись через білу пустиню тої книжки, з піскуватими кучугурами віршів» [12].

Критика дійсно нищівна. Іронія М. Коцюбинського спрямована проти хибного намагання незрозумілими словами-символами, які до того ж безкінечно повторюються, проілюструвати свої ліричні настрої. Рецензент вважав за сором звертатися таким чином і до Бога, і до людей. М. Коцюбинський не пробачає поетові таких необережних і невиправданих експериментів зі Словом.

Цілком природньо припустити, що критика поважного письменника вразила М. Філянського. Побічно про реакцію поета можна судити з того, що друга його книжка «Calendarium» вийшла тільки через п'ять років після «Лірики» в 1911 році, а третя, остання, аж у 1928 році. До рекомендацій і порад М. Коцюбинського автор все ж таки прислухався: перо М. Філянського стало більш вправним.

Рецензія М. Коцюбинського не справила негативного враження на сучасників. Вочевидь, натоді до таких речей ставились набагато простіше. Довіряючи критичному перу М. Коцюбинського, того ж таки 1907 року, просили у нього рецензії Х. Алчевська та А. Чайковський. Про це свідчить, наприклад, лист Х. Алчевської написаний у березні-квітні 1907 року: «Дозвольте мені заслати свій збірник, що тільки недавно був виданий москалями на українській мові. Роблю се, не маючи претенсії примушувати Вас розглядати його, бо я – авторка починаюча та ще й, може, кину «творити» (може, так буде ліпше?), то ж не варто на мене буде гаяти час, але ж мені хтілося б лише дати Вам доказ, що в сей мент читачка, яка

захоплювалася Вашими оповіданнями, згадує про Вас і намагається висловити Вам свою пошану. Високо поважаю Вас, як людину, напоєну гармоніями, що дає змогу й іншим переноситися душею в світ південної поезії й плескоту хвиль. Вибачайте, якщо будете, не задовольняючись формою та змістом мого збірника, перетерплювати невимовні естетичні муки! Добродій М. Вороний може посвідчити, що я ще не мала часу виробити снагу літературну» [13, Т. 1, 26].

Грушевський також продовжував надсилати М. Коцюбинському книги для рецензій. В листі від листопада 1908 року читаємо: «Я казав послати Вам до рецензії Черкасенка. Чи можна се робити й частіше? Чи не мали б охоти писати статей на теми суспільні і літературні?» [13, Т. 2, 89]. Таким чином, авторитет М. Коцюбинського-критика залишився непохитним.

Яке ж місце зайняв поет М. Філянський в українській літературі? Ось яку оцінку дав його творчості відомий літературознавець О. Білецький. У праці «Двадцять років нової української лірики (1903 – 1923)» вчений відзначає певне самовиключення М. Філянського із суспільно-літературного процесу: поету для існування не потрібна широка читацька аудиторія, не потрібна також підтримка «журнальних гуртків». Поет не зраджує раз і назавжди обраним темам та формам віршування: «Філянський пройшов якимось бистроплинно, не лишив після себе наступників» [1, 25].

Розглянемо ще один аспект проблеми. М. Коцюбинський не був професійним критиком. Але як літератор мав свою визначену думку щодо теорії і практики літературної критики. Сучасну письменникові теоретичну думку було представлено у викладах І. Франка та М. Євшана. Перший пропонував критикові перевтілитись у читача та в оцінці твору йти за естетичним задоволенням. Відомо, що статтю І. Франка «Із секретів поетичної творчості» (1898 рік) М. Коцюбинський вивчав. Виходячи з його естетики, можна зробити припущення, що він став її прихильником. «Питання про відносини штуки до дійсності, про причини естетичного вдоволення в душі людській, про способи, як даний автор викликає се естетичне вдоволення в душі читачів або слухачів, про те, чи у автора є талант, чи нема, про якість і силу того таланту, – значить, і про те, чи і наскільки тенденції авторові зв'язані органічно з виведеними в його творі фактами і впливають із них? Буде се задача, може, і скромна, та проте дуже важна, бо, тільки зробивши оту роботу, можна знати, чи можна на підставі якогось твору робити якісь дальші висновки про соціальні, політичні чи релігійні погляди автора, чи, може, сей твір, як неодоладний, треба без дальшої дискусії кинути між макулатуру» [17, 258]. Здається, що М. Коцюбинський, взявшись за критичне перо, мав за взірць саме ці Франкові настанови.

Дійсно, було б незрозуміло, якби М. Коцюбинський як критик не керувався б своїм розвинутим естетичним смаком. Він не міг відкинути свій літературний

досвід, не міг вжитися в автора настільки, щоб «бачити не тільки те, що написано і видруковано, але й те, що поза ним тільки починається, те все невисказане, що домагалось тільки у творця свого втілення в образи і пробивається поміж стрічками, чути весь час укриту, потенціальну силу твору, його пафос». Остання цитата взята з відомої роботи М. Євшана «Суспільний і артистичний елемент у творчості», написаної в 1910 році [6, 635]. Саме за таке «невходження» в душу автора дорікали М. Коцюбинському пізніші його критики – Г. Хоткевич та В. Шевчук [18, 4]. М. Євшан доводив, що «критикові треба позбутися самого себе, опорожнити себе, щоб зробити місце тим найрізномроднішим враженням. Щоб бути правдивим в малюнку чужої душі, він сам мусить бути нігілістом, нічого свого не мати... Ніякий вирок тоді не буде нас обіжати, бо буде збудований на тверезому ґрунті: на пережитті того самого, що переживав творець» [6, 635]. Здається, що М. Коцюбинський не поділяв такої точки зору. Він мав право сподіватися на елементарне читацьке задоволення від прочитання книги, але натомість вона викликала в нього роздратування.

Необхідно спростувати і закид про те, що М. Коцюбинський не був професійним критиком і тому не мав права писати рецензію. Річ у тім, що письменник серйозно ставився до літературної критики, своєрідно розумів її завдання. Вони полягали зовсім не в тому, щоб когось образити або похвалити. А сучасна йому літературна критика власне до того й зводилася. У листі до А. Чайковського від 18 лютого 1907 року він писав: «Властиво – у нас поважної критики майже нема – і щодо мене, то я цілком на холодно беру, коли мене хвалять або лають. Пишеш через те, що маєш потребу писати, хочеш, щоб вийшло найкраще, – і в тому і своя радість і своє горе» [11, Т. 6, С. 41-42]. А в листі до В. Гнатюка від 30 грудня 1906 року з приводу розвідки Л. Старицької-Черняхівської зазначалось: «Стаття д. Черняхівської доволі цікава. Одно мені не подобається – дуже хвалить. А я більш люблю літературу, ніж власну амбіцію» [11, Т. 6, 38].

Водночас М. Коцюбинський розумів, що трапляються ситуації, коли міркування об'єктивності відходять на другий план. Показовою є історія з поетичною збіркою друга-художника М. Жука, якому М. Коцюбинський допоміг видати збірку і надіслав її петербурзькому критикові М. Могилянському, хоча й усвідомлював, що вірші М. Жука слабкі. В листі від 4 травня 1912 року М. Могилянський відмовився від рецензії: «Писати можна тільки про те, що має визначний інтерес хоча з якого-небудь боку. Написати ж тільки те, що книжка не має доступу до серця – перш усього се і авторові не дуже приємно, а друге і редактор усякий скаже, що про таку книжку не варто й писати» [13, Т. 3, 446]. Відповідь М. Коцюбинського вельми показова: «Я цілком розумію Вас, що не маєте охоти дати рецензію на книжку Х. Я і тоді висловив прохання своє умовно», - писав він у листі від 16 травня 1912 року [11, Т. 6, 390]. Складається враження, що М. Коцюбинський з полегшенням сприйняв відмову М. Могилянського. Він, можливо,

також із задоволенням відмовився би писати рецензію на «Лірику» М. Філянського, але, як ми вже з'ясували, такої змоги не мав.

Справедлива, хоча й різка критика має сприяти вдосконаленню письменницької майстерності й літературного процесу в цілому. Саме так думав М. Коцюбинський. В листі до В. Гнатюка від 29 вересня 1906 року він, зокрема, зауважив: «Щодо мого оповідання, то з Вашого вислову: «буде надруковане в котрійсь з дальших книжок», – я бачу, що воно Вам не сподобалось і Ви не маєте охоти пустити його, хоч місце є. Щиро Вам кажу, що я не маю такої пустої амбіції, аби уважати все, що напишу, гарним та вартим друку. Отож не робіть собі церемонії зі мною, і якщо мій образок не подобається Вам, зверніть його мені назад» [11, Т.6, 29]. Ще ясніше виражає свою думку Коцюбинський в листі до А. Дуляка від 30 червня 1905 року: «Спасибі Вам за вірші. Питаєте, чи добре. Це трудно сказати. Коли чоловік пише для себе, виливає своє горе й радість, то йому легше стає. Чому ж тоді не писати? Тоді і всякі помилки прощаються. Інше діло друкувати. Це так, наприклад: я не кравець, а скортіло мене пошити собі одягу. Ну, звісно, як пошив, так пошив, сам зношу, нікому діла до того нема. А коли б я схотів винести ту одягу на торг, де продають одягу гарні кравці, то мене б засміяли, що я так пошив, і ніхто не купив би мого шитва. Щоб писати, треба попереду учитись, учитись і учитись. Та й цього не доволі. Є багато на світі учених людей, а поетів мало. Треба мати талант. А все-таки третій вірш непогано у Вас вийшов, тільки нагадує слова якоїсь пісні» [11, Т. 5, 414-415]. Ця сентенція переформується із висновком з рецензії на «Лірику» М. Філянського: «Тільки серйозна праця над собою може дати право виступати публічно».

М. Коцюбинський уникав офіційних рецензій, але ніколи не відмовляв своїм колегам, які просили висловити його враження від їхніх творів. Письменник ретельно розбирав рукописи, давав рекомендації. Про це свідчать численні листи, зокрема, І. Липі від 17 травня 1903 року, Л. Яновській від 2 липня 1903 року та ін. [11, Т. 5, 348, 352-353].

Слід зазначити те, що проблема якісної критики у М. Коцюбинського тісно пов'язувалася із непевним, хитким становищем української літератури на книжковому ринку Росії. Він добре розумів, що тільки конкурентноздатність української літератури, певна видавнича політика та авторська небайдужість і наполегливість у просуванні на ринку допоможуть українській книзі знайти свого читача. В листі до Г. Хоткевича від 6 серпня 1908 року він писав: «У нас, бачите, нема читача. Найкраща книжка лежить роками по книгарнях. Часописи дають дефіцити. Мало не всі видавництва мають не комерційні, а філантропічні підвалини» [11, Т. 6, 73-74]. Об'єктивна критика повинна допомогти українській художній літературі набути належної якості. Таким чином, орієнтуючись на потреби читачів, критика може стати справжнім регулятором книговидання. До речі,

побоювання М. Коцюбинського щодо конкурентноспроможності української книги поділяли представники тодішньої української інтелектуальної еліти. Аналогічні думки висловлювали С. Єфремов [7], М.Грушевський [3]. Зокрема, висновки останнього, сформульовані понад 100 років тому не втратили своєї актуальності й нині: «Література інтелігентських верхів для повноти національного життя потрібна неминуче. Для неї є й публіка, ті тисячі української інтелігенції в ширшому значінні слова – то значить усі ті, що шукають чогось більше понад популярну літературу для народу. (...) Розібрати наклад книжки в 2-3 тис. примірників наша інтелігенція може, а се розв'язує проблему видавання сих книжок. Тільки треба серйозніше брати сю справу. В старших часах, коли «українську літературу можна було забрати на одну полицю», (...) свідомі українці мали за обов'язок «купувати кожду українську книжку». Тепер кожду-некожду – бо се було і трудно, але обов'язок купувати українську книжку треба б тямити й тепер» [3, 113-114]. Тут йдеться про обов'язок читачів перед рідною мовою і культурою, але природно, що інтерес до національної літератури мала пробуджувати критика, і вона ж повинна формувати читацькі смаки.

Отже, міркування М. Коцюбинського про роль якісної критики для забезпечення конкурентоздатності національній книжковій продукції заслуговують на увагу й сьогодні. Спираючись на його епістолярну спадщину і рецензію на збірку поезій М. Філянського «Лірика», можна вибудувати струнку схему літературно-книжкової справи. В ній мають бути наявні чотири обов'язкові суб'єкти, що пов'язані між собою творчими і комерційними зв'язками: автор, видавництво, критика і читач. Видавництво і критика – посередники між автором і читачем. Критика (професійна, а не читацька) може бути незалежною і видавничою. Незалежна критика відповідає за якість літературного процесу, а видавнича прислуговується комерційному успіху книги. Але обидві види критики повинні стояти на сторожі інтересів читача. Тобто на ринок має потрапити якісна книга, яка б не тільки розкуповувалась, а й задовольняла читацькі потреби.

Працюючи над своєю рецензією, М. Коцюбинський аж ніяк не розраховував на таку увагу до неї. Він просто висловив свої враження і думки. І якщо в оцінці творчості М. Філянського слово М. Коцюбинського посіло дуже поважне місце, стало явищем української літературної критики, то це означає, що роздуми великого письменника не втратили свого значення і дотепер.

Література

1. Білецький О.І. Літературно-критичні статті / О.І. Білецький. – К., 1990. – 254 с. – Із змісту : [Про М. Філянського]. – С. 25
2. Возняк М. Михайло Коцюбинський в «Літературно-науковому віснику» / М. Возняк // Наукові записки / Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М.М. Коцюбинського. – Чернігів, 1996. – Вип. 1. – С. 3-61
3. Грушевський М.С. В оборону книги / М.С. Грушевський // Твори: у 50 т. – К., 2005. – Т. 3. – с. 52-54
4. Грушевський М.С. Видавнича криза / М.С. Грушевський // Твори: у 50 т. – К., 2005. – Т. 2. – С. 106-114
5. Дзюба І. Поезія (від початку ХХ ст. до 30-х років) / І. Дзюба // З криниці літ: у 3 т. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 262-295
6. Євшан М. Суспільний і артистичний елемент у творчості // Українське слово: у 4 кн. – К., Вид. «Аконіт», 2001. – Кн. 1. – С. 630-636
7. Єфремов С. Відгуки з життя і письменства / С. Єфремов // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Кн. IV. – С. 142-154
8. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К.: Femina, 1995. – 610 с. – Із змісту: [Про М. Філянського]. – С. 589-590
9. Зеров М. М. Філянський. Цілую землю / М. Зеров // Українське письменство. – К.: Вид. Соломії Павличко «Основи», 2003. – С. 624-626
10. Качуровський І. Містична функція літератури та українська релігійна поезія / І. Качуровський // Променисті сільвети. – К., 2008. – С. 676-700
11. Коцюбинський М.М. Твори: в 6 т. / М.М.Коцюбинський. – К.: Вид. АН УРСР, 1961-1962
Т. 5: Листи (1886-1905). – 464 с.
Т. 6: Листи (1906-1913). – 492 с.
12. Коцюбинський М.М. Філянський. Лірика [Рецензія] / М.М. Коцюбинський // Твори: у 6 т. – К., 1962. – Т. 4. – С. 40-42; Філянській. Лірика, т. 1, 1906 р., СЛХ стор., ц. 1 карб. 50 к. [Рецензія] / М.М. Коцюбинський // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Кн. 1. – С. 179-181
13. Листи до Михайла Коцюбинського : в 4 т. / упоряд. та коментарі В. Мазного. – К.: Українські пропілеї, 2002-2003
14. Наєнко М.К. Історія українського літературознавства і критики : навч. посіб. / М.К. Наєнко. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 520 с. – Із змісту: [Про М.Філянського]. – С. 164-165

15. Славутич Яр Микола Філянський / Яр Славутич // Розстріляна муза. – К.: Либідь, 1992. – с. 48-52
16. Філянський М. Поезії / М.Філянський. – К., 1988. – 240 с.; Філянській Лірика Т. Перший. – Москва, 1906. – 160с.
17. Франко І.Я. Із секретів поетичної творчості / І.Я.Франко // Твори: у 20 т. – К., 1955. – Т. 16. – С. 251-297
18. Шевчук В. Микола Філянський і його ліричні одкровення // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 1. – С.3-10

Зміст

Передмова	4
«Своїм життям я невільно граю ролю в житті других людей, мені невідомих»...	5
Література.....	12

Науково-популярне видання

Гайова Ольга В'ячеславівна

«Своїм життям я невільно граю ролю в житті
Других людей, мені невідомих»:
До історії критичної статті М.М.Коцюбинського
«Філянський. Лірика»

*(Виступ на конференції «Чернігівщина кінця ХІХ –
початку ХХ ст. та Ілля Шраг», що відбулася в
Чернігівському літературно-меморіальному музеї-
заповіднику М.М.Коцюбинського 27 вересня 2011 р.)*

Відп. за вип. Н. Власенко

Комп. набір та макетування В. Марченко

Наклад 50 екз.

Чернігівська міська бібліотека ім. М.М.Коцюбинського

Адреса: 14000 м. Чернігів, вул. Курпоноса, 22

Тел.: (0462) 77- 51- 20, (04622) 4-40-99

<http://www.lib.cult.gov.ua>

<http://www.bibl-kotsubynskogo.edukit.cn.ua>

E-mail: lib-clis@ukr.net